

خلاصه گزارش طرح تحقیقاتی؛

سهم اقتصادی شرکتهای تعاونی در تولید ناخالص ملی

• حوزه معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج وزارت تعاون

بهره‌وری سرمایه در شرکتهای تعاونی فعال تحت پوشش وزارت تعاون در کل اقتصاد تعاون حدود ۲/۴۹ برابر بهره‌وری سرمایه در اقتصاد ملی است. بررسی این نسبت در بخشهای اقتصادی حکایت از آن دارد که در بخش کشاورزی اقتصاد تعاون ۰/۲ بخش کشاورزی اقتصاد ملی و در بخش خدمات، اقتصاد تعاون ۶/۸۵ برابر بخش خدمات اقتصاد ملی است.

مقدمه

بعد از تشکیل وزارت تعاون از رشد چشمگیری برخوردار شدند. به طوری که تا پایان سال ۱۳۷۷ بالغ بر ۴۶۶۵۵ شرکت تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون، تأسیس شده‌اند. اما رشد کمی تعاونی‌ها شاخص مناسبی برای قضاوت در مورد ایفای نقش اقتصادی تعاونی‌ها در اقتصاد ملی نیست، شاخص

اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بخش تعاون را به عنوان دومین بخش اقتصادی، در کنار بخشهای دولتی و خصوصی قرار داده است. مسئولان این بخش، به منظور ارتقای نقش تعاونی‌ها در اقتصاد ملی، به توسعه و گسترش کمی آنها همت گماردند و شرکتهای تعاونی به ویژه

مناسب‌تر، اندازه‌گیری سهم آنها در تولید ناخالص داخلی است. با عنایت به این نکته، وزارت تعاون طرح اندازه‌گیری سهم اقتصاد بخش تعاون در اقتصاد ملی برای سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۵ را به اجرا در آورد، به دلیل عدم همکاری سایر نهادهای متولی شرکتهای تعاونی در اجرای طرح مزبور، اندازه‌گیری سهم اقتصاد بخش تعاون به طور کامل میسر نگردید و در این راستا به اندازه‌گیری سهم اقتصاد شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در تولید ناخالص داخلی بمانده شد. (۱) هدف عمده از اجرای این طرح، شناسایی جایگاه اقتصادی بخش تعاون و سهم و منزلت آن در تولید ناخالص داخلی کشور می‌باشد تا در این چارچوب، سیاستگذاری و برنامه ریزی و راهکارهای اجرایی توسعه تعاونی‌ها تعیین و تبیین گردد. در تهیه طرح اندازه‌گیری سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی با هدف آن که مقایسه تطبیقی عملکرد اقتصاد تعاونی با اقتصاد ملی سازگار باشد. از تعاریف، مفاهیم و روشهای پیشنهاد شده در «نظام حسابهای ملی» (SNA) (۲) استفاده شده است. نظام حسابهای ملی مجموعه‌ای از جداول، روشها، تعاریف و مفاهیم استاندارد، سازگار و هدفمند است که بر اساس آنها محاسبه اقتصادی شامل تولید، مصرف، سرمایه‌گذاری، جدول داده - ستانده جریان وجوه و تراز ملی به صورت سالانه در سطح کشور امکان‌پذیر می‌باشد. استفاده از این نظام امکان می‌دهد که مقایسه عملکرد بخشهای مختلف اقتصادی در داخل یک کشور که با شیوه‌های مختلف مدیریت از قبیل خصوصی، دولتی و تعاونی اداره می‌شود، انجام شود.

به منظور فراهم آوردن امکان انجام بررسی‌های تطبیقی، تهیه و تنظیم و انتشار حسابهای ملی در اکثر کشورهای جهان در قالب طبقه بندی استاندارد بین‌المللی فعالیت‌های اقتصادی (ISIC) (۳) انجام می‌گیرد. در این طبقه بندی، کلیه فعالیت‌های اقتصادی کشور در قالب ۹ بخش عمده به شرح ذیل تعریف شده‌اند:

جدول ۱ - نسبت ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد تعاون به بخشهای متناظر در اقتصاد ملی سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۵

سال	بخشهای اقتصاد	کل	کشاورزی	معدن	صنعت	نفت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده فروشی خرده فروشی رستوران و هتلداری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	اقتصاد ملی	۹۳۷۰۸/۷	۱۹۲۴۶/۱	۴۹۵/۰	۱۲۸۷۲/۳	۲۶۲۹۵/۰	۱۰۷۹/۰	۳۱۳۲/۳	۱۲۵۳۵/۷	۶۵۸۲/۰	۹۶۹۸/۰	۲۳۰/۳
	اقتصاد تعاون	۱۴۷۰/۸	۵۵/۳	۲۱/۲	۲۹/۲	-	-	۱۱۵/۰	۲۶۵/۵	۹۵۳/۵	۴/۲	۶/۳
	اقتصاد تعاون به ملی (درصد)	۱/۵۷	۰/۳	۸/۳	۰/۲	-	-	۳/۶	۱/۸	۱۴/۵	۰	۰/۱
۱۳۷۵	اقتصاد ملی	۲۳۵۷۵/۲	۴۷۸۰۳/۲	۱۲۴۵/۸	۳۴۱۳۲/۵	۳۵۹۱۴/۲	۴۰۱۸/۱	۱۰۱۴۶/۷	۳۷۲۷۳/۵	۱۶۹۸۶/۹	۲۲۸۸۸/۱	۰۲۶۳۳۲/۵
	اقتصاد تعاون	۶۶۵۱/۵	۳۰۲/۹	۱۲۶/۹	۴۲۴/۵	-	-	۳۰۰/۳	۱۱۸۷/۳	۴۱۲۵/۰	۷۸/۰	۱۰۶/۶
	اقتصاد تعاون به ملی (درصد)	۲/۸۲	۰/۶۳	۱۰/۱۹	۱/۲۴	-	-	۲/۹۶	۳/۱۷	۲۴/۲۸	۰/۳۴	۰/۴۰

جدول شماره ۲ - بهره وری و سرمایه در اقتصاد تعاون و اقتصاد ملی به تفکیک گروههای اقتصادی در سال ۱۳۷۵

بخشهای اقتصادی	کل اقتصاد	کشاورزی و ساختمان	صنایع و معادن و ساختمان	نفت و گاز	خدمات
اقتصاد ملی ^۰	۰/۲۹	۲/۹۸	۰/۷۳	۳/۵۴	۰/۲۷
اقتصاد تعاون	۱/۲۲	۰/۶۱	۱/۱۰	...	۱/۸۵
اقتصاد تعاون به اقتصاد ملی	۲/۴۹	۰/۲۰	۱/۵۱	...	۶/۸۵

* بهره وری سرمایه در اقتصاد ملی توسط دفتر اقتصاد کلان معاونت امور اقتصادی و هماهنگی سازمان برنامه و بودجه و به روش مدل سازی برآورد شده و در نشریه برنامه اقتصاد بدون اتکاء به درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام، پیوست شماره ۳ ارائه شده است.
** ارزش افزوده ایجاد شده توسط واحدهای حمل و نقل تحت مدیریت بخش تعاون در ارزش افزوده بخش خدمات منظور نشده است.

جدول ۳ - بهره‌وری هزینه شاغلین در شرکتهای تعاونی غیر فرااستانی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف (درصد)

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده فروشی خرده فروشی رستوران و هتلداری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	۳/۹	۳/۷	۳/۰	۳/۳	-	۶/۹	۳/۷	۲/۷	۲/۱	۲/۵
۱۳۷۴	۲/۰	۶/۰	۳/۸	۲/۵	-	۲۴/۳	۳/۲	۳/۹	۲/۶	۱/۴
۱/۷۵	۴/۴	۶/۶	۴/۴	۳/۹	-	۵۶/۸	۳/۹	۵/۰	۲/۴	۱/۳

بخش ۱ - زراعت: باغداری، دامپروری، شکار، جنگلداری و ماهیگیری.
بخش ۲ - استخراج معادن، شامل: استخراج نفت و گاز و سایر معادن.
بخش ۳ - صنعت.
بخش ۴ - آب، برق و گاز.
بخش ۵ - ساختمان شامل: بناهای مسکونی و غیر مسکونی، احداث سد، ایجاد راه، بندر، فرودگاه، اسکله و تونل، حفر و لایروبی چاه و قنات، خدمات تأسیساتی و ...
بخش ۶ - بازرگانی شامل عمده فروشی،

خرده فروشی، رستوران و هتل داری.
بخش ۷ - حمل و نقل (زمینی - هوایی و دریایی)، ارتباطات (پست و مخابرات) و انبارداری.
بخش ۸ - خدمات پولی، بانکی، مالی، بیمه، مستغلات و کسب و کار.
بخش ۹ - خدمات عمومی (اداره امور عمومی و دفاع)، تأمین اجتماعی، صدا و سیما، بهداشت، درمان، آموزش و خدمات اجتماعی (خدمات شهری و بهسازی محیط) و شخصی (خدمات تعمیراتی و ...).

همان گونه که اشاره گردید در اجرای طرح تعیین سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی کلیه مفاهیم و تعاریف حسابهای ملی و طبقه بندی استاندارد بین المللی فعالیتهای اقتصادی مد نظر قرار گرفت و برای جمع آوری اطلاعات آماری تعاونی‌ها، شش نوع پرسشنامه طراحی گردید:
پرسشنامه شماره ۱ - آمارگیری از تعاونی‌های کشاورزی.
پرسشنامه شماره ۲ - آمارگیری از تعاونی‌های صنعتی، معدنی و عمرانی.

- پرسشنامه شماره ۲- آمارگیری از تعاونی‌های مسکن.

- پرسشنامه شماره ۴- آمارگیری از تعاونی‌های حمل و نقل بار و مسافر.

- پرسشنامه شماره ۵- آمارگیری از تعاونی‌های مصرف، توزیعی، اعتبار، خدماتی و اتحادیه‌های تعاونی.

اطلاعات جمع آوری شده پس از اصلاح به رایانه وارد و به منظور تعمیم نتایج نمونه‌ها به کل جامعه ضرایب ویژه در آنها اعمال گردید. در این گزارش جامعه و چارچوب آماری، روش آمارگیری و مهم‌ترین نتایج حاصله به اختصار ارائه می‌گردد.

خلاصه مهم‌ترین یافته‌های طرح

در طرح اندازه‌گیری سهم اقتصاد تعاون در اقتصاد ملی در سال ۱۳۷۵ از ۳۱۵۴۷ شرکت تعاونی غیرفرآستانی تحت پوشش وزارت تعاون که بر اساس مدارک موجود انتظار می‌رفت فعال یا در دست احداث باشند به روش نمونه‌گیری، تعداد ۱۲۸۶۱ شرکت تعاونی به عنوان نمونه انتخاب و مقرر شد جهت جمع آوری اطلاعات مورد نیاز به آنها مراجعه شود. علاوه بر این تعداد که به شیوه نمونه‌گیری انتخاب شدند، مقرر گردید تعداد ۱۸۱ اتحادیه تعاونی و ۱۲۳ شرکت تعاونی فرآستانی به شیوه تمام شماری (سرشماری) مورد بررسی قرار گیرند. لذا در این طرح، سه نوع جامعه آماری به شرحی که گذشت مورد بررسی قرار گرفتند. علاوه بر شرکتهای تعاونی غیر فرآستانی، فرآستانی و اتحادیه‌ها که در واقع شرکتهایی هستند که تحت مالکیت تعاونی‌ها قرار دارند، واحدهای اقتصادی فعال دیگری نیز وجود دارند که شرکتهای تعاونی در مورد آنها اعمال مدیریت می‌کند. بخش حمل و نقل یکی از بخشهایی است که نقش مدیریت شرکتهای و اتحادیه‌های تعاونی در آن از اهمیت بسزایی برخوردار است. از این رو، در این طرح، عملکرد واحدهای حمل و نقل که تحت مدیریت تعاونی قرار دارند مورد بررسی قرار گرفته است. ضمناً به هنگام ارائه یافته‌ها، اطلاعات طرح تعیین سهم بخش تعاون در اقتصاد

شرکتهای تعاونی در سال ۱۳۷۵
معادل ۱۸۰۶/۸ میلیارد ریال صادرات کالا به صورت مستقیم و ۴۵۳۴/۳ میلیارد ریال واردات کالا داشته‌اند. در این سال، نسبت صادرات ارزشهای شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون به ارزش کل صادرات کشور ۴/۲ درصد و ارزش واردات این شرکتهای به واردات کشور ۱/۷ درصد بوده است.

ملی سالهای ۱۳۷۲، ۱۳۷۵ حتی الامکان مقایسه می‌شوند تا روند تحولات این بخش نیز مشخص گردد.

۱- سهم اقتصاد بخش تعاون در اقتصاد ملی

در سال ۱۳۷۵ در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون بالغ بر ۲۷۰۴/۸ میلیارد ریال افزایش افزوده ایجاد شده است که حاصل فعالیت تعداد ۱۸۲۹۹ شرکت تعاونی غیر فرآستانی، ۱۱۹ شرکت تعاونی فرآستانی و ۱۸۰ اتحادیه تعاونی فعال بوده است. سهم شرکتهای تعاونی غیر فرآستانی از ارزش افزوده ایجاد شده معادل ۲۰۴۶/۹ میلیارد ریال (۷۵/۸ درصد)، شرکتهای تعاونی فرآستانی ۴۵۸/۴ میلیارد ریال و (۱۶/۹ درصد) و اتحادیه‌های تعاونی ۱۹۹/۵ میلیارد ریال (۷/۳ درصد) بوده است.

طبق برآوردها، ارزش افزوده واحدهای اقتصادی خودگردان در سال ۱۳۷۵ که تحت مدیریت شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون قرار دارند در فعالیت حمل و نقل جاده‌ای نزدیک به ۲۹۴۶/۷ میلیارد ریال می‌باشد. در سال ۱۳۷۵ تولید ناخالص داخلی کشور به قیمت‌های جاری برابر ۲۳۵۷۵۷/۲ میلیارد (۴) ریال بوده است. مقایسه ارزش افزوده شرکتهای تحت پوشش وزارت تعاون با تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که سهم آنها در تولید ناخالص داخلی معادل ۱/۱۵ درصد است. این سهم برای واحدهای اقتصادی تحت مدیریت تعاونی

برابر ۱/۶۷ درصد می‌باشد که در مجموع سهم شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در اقتصاد ملی معادل ۲/۸۲ درصد می‌باشد. سهم اقتصادی شرکتهای تعاونی در اقتصاد ملی در سال ۱۳۷۲ معادل ۱/۵۷ درصد بوده که مقایسه آن با سال ۱۳۷۵ حاکی از رشدی معادل ۷۹/۶ درصد طی مدت سه سال بوده است.

۲- سهم بخش تعاون در تشکیل سرمایه ثابت

در سال ۱۳۷۵ در شرکتهای تعاونی فعال و در دست تشکیل تحت پوشش وزارت تعاون بالغ بر ۹۷۸ میلیارد ریال سرمایه گذاری انجام شده که ۱/۶ درصد سرمایه گذاری اقتصاد ملی را تشکیل می‌دهد. این نسبت در سال ۱۳۷۲ معادل ۰/۵ درصد بوده است.

در میان زمینه‌های فعالیت اقتصادی تعاون، بخش کشاورزی با اختصاص ۵/۵۹ درصد کل ارزش سرمایه گذاری انجام شده در کل بخش کشاورزی در میان بخشهای اقتصادی در مقام نخست جای گرفته است. بخشهای معدن و صنعت به ترتیب با ۵/۱۵ و ۴/۰۳ درصد در ریفهای بعدی قرار گرفته‌اند. بخش حمل و نقل و ارتباطات با اختصاص ۰/۵۸ درصد از کل سرمایه گذاری در بخش متناظر، کمترین سهم را دارا بوده است.

۳- سهم شرکتهای تعاونی در صادرات و واردات

شرکتهای تعاونی در سال ۱۳۷۵ معادل ۱۸۰۶/۸ میلیارد ریال صادرات کالا به صورت مستقیم و ۴۵۳۴/۳ میلیارد ریال واردات کالا داشته‌اند. در این سال، نسبت صادرات ارزشهای شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون به ارزش کل صادرات کشور ۴/۲ درصد و ارزش واردات این شرکتهای به واردات کشور ۱/۷ درصد بوده است.

۴- بهره‌وری سرمایه

بهره‌وری سرمایه عبارت است از نسبت ارزش افزوده ایجاد شده طی یک دوره مالی به ارزش بیمه شده موجودی اموال

سرمایه‌ای که برای تولید آن ارزش افزوده به کار گرفته شده است. به طوری که آمار و اطلاعات نشان می‌دهد بهره‌وری سرمایه در شرکت‌های تعاونی فعال تحت پوشش وزارت تعاون در کل اقتصاد تعاون حدود ۲/۴۹ برابر بهره‌وری سرمایه در اقتصاد ملی است. بررسی این نسبت در بخش‌های اقتصادی حکایت از آن دارد که در بخش کشاورزی اقتصاد تعاون ۰/۲ بخش کشاورزی اقتصاد ملی و در بخش خدمات، اقتصاد تعاون ۶/۸۵ برابر بخش خدمات اقتصاد ملی است. شایان ذکر است که محاسبه شاخص بهره‌وری سرمایه با استفاده از آمارها به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۶۱ محاسبه شده است.

ضمناً در جدول فوق گروه صنایع و معادن متشکل از بخش‌های معدن، صنعت، برق و گاز و آب و ساختمان، و گروه خدمات شامل بخش‌های عمده فروشی و ... هتلداری حمل و نقل و ... انبارداری، خدمات مالی و ... مستغلات و بالاخره بخش خدمات عمومی و ... خانگی است.

۵- بررسی تطبیقی برخی شاخصهای اقتصادی و اجتماعی شرکت‌های تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون طی سالهای ۱۳۷۲، ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵

قبلاً نیز اشاره شد که طرح اندازه‌گیری سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی برای سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۵ به اجرا در آمد. در اجرای طرح برای سال ۱۳۷۵ مقرر شد به منظور افزایش دقت و صحت کار جمع‌آوری اطلاعات و کنترل داده‌ها، علاوه بر اطلاعات سال ۱۳۷۵، اطلاعات مربوط به عملکرد سال ۱۳۷۴ نیز جمع‌آوری شود. با توجه به این که نمونه‌ها از جامعه‌ای انتخاب شده است که آخرین تغییرات تا پایان سال ۱۳۷۵ در آن لحاظ شده است، از این رو نمی‌توان اطلاعات به دست آمده از عملکرد شرکت‌های تعاونی را برای سال ۱۳۷۴ تعمیم داد. زیرا این کار جامعه آماری خاص خود را می‌طلبد لیکن می‌توان نتایج را در سطح نمونه مقایسه کرد. در این بخش سعی بر این است که بیشترین شاخص‌ها، به ویژه

۵-۲- ارزش افزوده سرانه (نسبت ارزش افزوده ایجاد شده در یک سال مالی به تعداد شرکتی که این ارزش را ایجاد کرده‌اند)

ارزش افزوده سرانه شرکت‌های تعاونی در کل اقتصاد تعاون به قیمت‌های جاری در سال ۱۳۷۲ نزدیک به ۴۳/۲ میلیون ریال بوده است که در سالهای ۷۴ و ۷۵ به ترتیب به ۸۱/۱ و ۱۱۱/۹ میلیون ریال افزایش یافته است. همان طور که ملاحظه می‌شود ارزش افزوده سرانه شرکت‌های تعاونی طی دوره ۷۵-۷۲ به قیمت‌های جاری به میزان ۱۵۸ درصد رشد داشته است. ارزش افزوده سرانه شرکتها در کل اقتصاد تعاون به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۶۱ در سه مقطع مورد بررسی به ترتیب حدود ۶/۱، ۶/۲ و ۶/۹ میلیون ریال بوده است. همان گونه که ملاحظه می‌شود در فاصله سالهای ۷۲ تا ۷۵ ارزش افزوده سرانه شرکت‌های تعاونی تنها به اندازه ۰/۸ میلیون ریال افزایش واقعی نشان می‌دهد.

بررسی ارزش افزوده سرانه شرکت‌های تعاونی غیر فرااستانی در بخش‌های مختلف

شاخصهای بهره‌وری به عنوان معیارهای سنجش در بررسی مورد مقایسه قرار گیرند.

۵-۱- بهره‌وری هزینه نیروی کار (نسبت ارزش افزوده در طول یک سال مالی به جبران خدمات شاغلین در همان سال)

بهره‌وری هزینه شاغلین در شرکت‌های تعاونی غیر فرااستانی تحت پوشش وزارت تعاون در سال ۱۳۷۲، برابر ۲/۹ بوده است یعنی این که شاغلین به ازای هر یک ریالی که به عنوان مزد و حقوق دریافت کرده، ۲/۹ ریال ارزش افزوده ایجاد کرده‌اند. این نسبت در سالهای ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ به ترتیب به ۴/۰ و ۴/۴ افزایش یافته است. بیشترین بهره‌وری هزینه شاغلین در بخش ساختمان ایجاد شده است که کاذب است. زیرا مزد و حقوق پرداختی به کارگران در صورت کسر نیامده است. بخش کشاورزی با بهره‌وری هزینه نیروی کار برابر ۶/۶ در سال ۱۳۷۵ در صدر و شرکت‌های تعاونی بخش خدمات عمومی، اجتماعی و خانگی با ۱/۳ در انتهای جدول قرار دارند. (جدول ۲)

جدول ۴- ارزش افزوده سرانه شرکتهای تعاونی غیر فرااستانی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده، فروشی خرده فروشی رستوران و هندلاری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	۲۳/۲	۴۵/۲	۱۰۹/۲	۵۲/۱	-	۶۲/۶	۳۳/۷	۹۲/۳	۱۱/۷	۶۸/۵
۱۳۷۴	۸۱/۱	۱۰۹/۶	۱۹۴/۸	۱۸۳/۱	-	۲۰۹/۷	۴۶/۶	۷۵/۷	۲۳/۱	۸۰/۵
۱۳۷۵	۱۱۱/۷	۱۳۵/۲	۲۲۸/۲	۱۸۷/۱	-	۴۶۵/۶	۶۳/۶	۱۲۳/۴	۶۷/۵	۱۰۶/۶

جدول ۵- نسبت ارزش ستانده‌ها به ارزش هزینه‌های واسطه‌ای در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده، فروشی خرده فروشی رستوران و هندلاری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	۱/۸	۲/۰	۳/۳	۱/۷	-	۱/۳	۳/۰	۴/۲	۹/۶	۳/۶
۱۳۷۴	۲/۳	۲/۱	۳/۲	۱/۹	-	۱/۵	۲/۵	۵/۷	۳/۸	۳/۱
۱۳۷۵	۲/۲	۲/۰	۳/۳	۱/۸	-	۱/۵	۴/۶	۵/۹	۳/۳	۳/۷

جدول ۶- نسبت ارزش افزوده به ارزش ستانده در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده، فروشی خرده فروشی رستوران و هندلاری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	۰/۴۴	۰/۴۹	۰/۷۰	۰/۴۲	-	۰/۲۱	۰/۶۷	۰/۷۶	۰/۹۲	۰/۷۲
۱۳۷۴	۰/۵۶	۰/۵۱	۰/۶۹	۰/۲۷	-	۰/۳۲	۰/۷۸	۰/۸۲	۰/۷۴	۰/۶۷
۱۳۷۵	۰/۵۵	۰/۵۰	۰/۷۰	۰/۴۶	-	۰/۳۳	۰/۷۸	۰/۸۳	۰/۷۳	۰/۷۳

جدول ۷- بهره‌وری سرمایه در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده، فروشی خرده فروشی رستوران و هندلاری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۳۷۴	۰/۵۳	۰/۲۷	۰/۶۵	۰/۳۷	-	۲/۲۴	۰/۸۵	۰/۹۸	۱/۹۳	۰/۲۳
۱۳۷۵	۰/۶۳	۰/۳۱	۰/۷۸	۰/۳۶	-	۳/۱۶	۱/۰۰	۱/۲۱	۲/۴۰	۰/۵۰

است. این شاخص نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۵ در قبال هر واحد مصارف واسطه به کار رفته برای تولید کالاها و خدمات، ۲/۲ واحد ستانده حاصل شده است که این نرخ در بخشهای مختلف از نوسات مختلف برخوردار است به طوری که روند تغییرات در بخش حمل و نقل، ارتباطات و انبارداری افزایشی و در مقایسه با سایر بخشها چشمگیر است حال آن که در بخشهای دیگر روند تغییرات در جهت افزایشی و کاهششی با تغییرات جزئی همراه است به جز در بخش خدمات مالی که این شاخص در سال ۷۲ حدود ۹/۶ بوده که در سالهای ۷۴ و ۷۵

می‌دارند. و تعداد واحدهای کوچک از جمله تعاونی‌های مصرف محلات در این بخش زیاد است ارزش افزوده سرانه شرکتهای در تمام بخشهای اقتصاد تعاون طی سالهای ۷۲ تا ۷۵ دارای روند صعودی است (جدول ۴)

۵-۳- نسبت ارزش ستانده به هزینه‌های واسطه‌ای

نسبت ارزش ستانده به ارزش هزینه‌های واسطه‌ای در سال ۱۳۷۲ در کل اقتصاد تعاونی ۱/۸ بوده که به ترتیب به ۲/۲ ۲/۳ درصد در سالهای ۷۴ و ۷۵ تغییر یافته

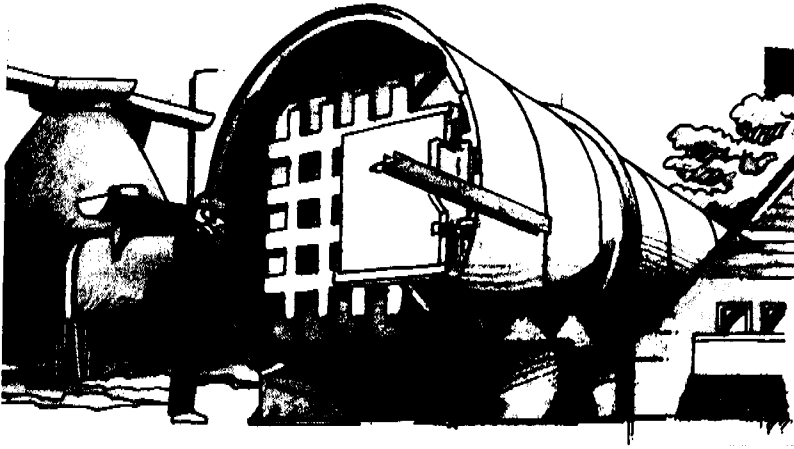
اقتصادی در سال ۱۳۷۵ به قیمت‌های جاری نشان می‌دهد که بخش ساختمان با ۴۶۷/۷ میلیون ریال در صدر بخشهای اقتصادی قرار دارد. بعد از بخش ساختمان بخشهای صنعت و معدن به ترتیب با ۲۲۸/۲ و ۱۹۴/۰ میلیون ریال در مقام‌های بعدی قرار دارند. شایان ذکر است که بخش عمده فروشی، خرده فروشی و رستوران و هندلاری با ۲۶/۶ میلیون ریال پایین‌ترین سطح از ارزش افزوده را دارا بوده است. از جمله دلایل این موضوع این است که این شرکتهای کالاهای خود را با نرخ‌های ارزان به مشتریان (اعضاء و غیر اعضاء) عرضه

۴-۵- نسبت ارزش افزوده به ارزش ستانده

این نسبت در سال ۷۲ در کل اقتصاد تعاونی ۴۴ درصد بوده که در سال ۷۴ و ۷۵ به حدود ۵۵ درصد افزایش یافته است. بررسی اندازه این نسبت در بخشهای مختلف اقتصادی بیانگر آن است که بخش حمل و نقل، ارتباطات و انبارداری در این ارتباط از وضع مناسبتری برخوردار است. بخشهای ساختمان، صنعت کشاورزی از این حیث وضع نامساعدی دارند. به عبارتی می‌توان گفت در بخشهای تولیدی و زیر بنایی بجز بخش معدن (این نسبت کوچکتر از بخشهای خدماتی است. شاید علت عمده گرایش عمومی جامعه به فعالیتهای خدماتی همین کوچک بودن این نسبت در فعالیتهای تولیدی و زیر بنایی است. ضروری است در زمینه افزایش این نسبت در بخشهای تولیدی و زیر بنایی در جهت نزدیکتر شدن آن به نسبت‌های بخشهای خدماتی در کوتاه مدت تمهیداتی به کار گرفته شود.

۵-۵- بهره‌وری سرمایه (نسبت ارزش افزوده ایجاد شده در یک سال مالی به ارزش موجودی اموال سرمایه‌ای در همان سال)

بررسی تطبیقی بهره‌وری سرمایه تنها برای سالهای ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ میسر است زیرا اطلاعات ارزش بیمه شده اموال سرمایه‌ای فقط در طرح اندازه‌گیری سهم تعاون در اقتصاد ملی سال ۱۳۷۶ جمع آوری شد. بهره‌وری سرمایه شرکتی تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سال ۱۳۷۴ نزدیک به ۰/۵۲ بوده است. به عبارت دیگر در سال فوق الذکر به ازای هریک ریال ارزش موجودی سرمایه حدود ۰/۵۲ ریال ارزش افزوده ایجاد شده است. این شاخص با مختصر افزایشی در سال ۱۳۷۵ به حدود ۰/۶۴ افزایش یافته است. بررسی روند تغییرات این شاخص از سال ۷۴ به ۷۵ در

۶-۵- نسبت متوسط ارزش موجودی انبار به ارزش ستانده

نسبت متوسط ارزش موجودی انبار به ارزش ستانده در شرکتی تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در کل اقتصاد در سال ۱۳۷۴، ۰/۵۱ بوده که در سال ۱۳۷۵ کاهش نسبی پیدا کرده و به ۰/۴۵ کاهش یافته است. به جز در بخشهای معدن و صنعت که این نسبت به طور جزئی افزایش داشته است در سایر بخشها خوشبختانه این نسبت در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است. بررسی اندازه این نسبت در بخشهای مختلف اقتصادی در سال ۱۳۷۵ حکایت از آن دارد که کوچکترین اندازه این نسبت ۰/۰۱ است که متعلق به بخش خدمات عمومی، اجتماعی و خانگی و بزرگترین اندازه آن ۱/۱۰ می‌باشد که از آن بخش عمده فروشی، خرده فروشی، رستوران و هتلداری است. بنابر ماهیت فعالیت دو بخش فوق الذکر، وجود کوچکترین و بزرگترین اندازه این نسبت در آنها امری قابل توجیه است. اندازه این نسبت در بخش ساختمان در سال ۷۴، ۱/۰۷ بوده که در سال ۷۵ به ۰/۶۵ تقلیل یافته است. در بخش حمل و نقل، ارتباطات و انبارداری نیز طی سالهای ۷۴ به

تمام بخشها (به جز صنعت) افزایش نشان می‌دهد و تنها در بخش صنعت این شاخص دارای مختصر کاهشی است. بررسی اندازه این شاخص در بخشهای مختلف اقتصادی در سال ۱۳۷۵ حکایت از آن دارد که بهره‌وری سرمایه در ساختمان و خدمات مالی، بیمه، املاک و مستغلات به ترتیب با ۲/۱۶ و ۲/۴۰، که در آنها سرمایه کمتری به کار گرفته شده است، بالاترین بهره‌وری را دارا بوده‌اند و بخشهای کشاورزی و صنعت با ۰/۳۱ و ۰/۲۶، با در اختیار داشتن سرمایه بیشتر، کمترین بهره‌وری سرمایه را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به این که این دو بخش محورهای توسعه کشور می‌باشند پایین بودن این نسبت در آنها در واقع یک اعلام خطر است و به نظر می‌رسد که لازم است علل پایین بوده بهره‌وری سرمایه در بخشهای کشاورزی و صنعت به عنوان یک موضوع تحقیق مورد مطالعه قرار گیرد و از طریق این تحقیق به شناسایی علل پایین بودن سطح بهره‌وری سرمایه در بخشهای کشاورزی و صنعت پرداخته شود و در جهت رفع آنها برنامه‌های لازم تهیه و به مرحله اجرا در آید. (جدول ۷)

جدول ۸- نسبت متوسط ارزش موجودی انبار به ارزش ستانده‌ها در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده فروشی خرده فروشی رستوران و هتلداری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۳۷۴	۰/۵۱	۰/۰۴	۰/۰۳	۰/۱۶	-	۱/۰۷	۱/۱۲	۰/۵۳	۰/۰۳	۰/۰۳
۱۳۷۵	۰/۲۵	۰/۰۳	۰/۰۴	۰/۱۷	-	۰/۶۴	۱/۱۰	۰/۳۰	۰/۰۲	۰/۰۱

جدول ۹- بهره‌وری انرژی در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

بخشهای اقتصادی	جمع	کشاورزی	معدن	صنعت	برق و گاز و آب	ساختمان	عمده فروشی خرده فروشی رستوران و هتلداری	حمل و نقل ارتباطات و انبارداری	خدمات مالی مالی، بیمه املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و خانگی
۱۳۷۲	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۷۴	۳۶/۱	۲۳/۳	۲۳/۹	۱۹/۲	-	۳۸۸	۷۵/۹	۵۸/۵	۱۳۵	۱۳۶
۱۳۷۵	۴۱/۵	۲۶/۹	۲۴/۸	۱۸/۰	-	۲۵۴	۸۶/۹	۱۰۹/۵	۶۵/۵	۱۳۰

۷۵ این شاخص کاهش چشمگیری را نشان می‌دهد. در سایر بخشها این نسبت مطلوب است که در تعدادی از آنها مطلوبیت نسبت به خاطر ماهیت بخش اقتصادی است که انبار کردن مواد و محصولات را طلب نمی‌کند (جدول ۸).

۷-۵- بهره‌وری انرژی (نسبت ارزش افزوده ایجاد شده در یک سال مالی به ارزش انرژی مصرف شده در همان سال)

بهره‌وری انرژی در شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در کل اقتصاد تعاون در سال ۷۴ برابر ۳۶/۱ ریال افزایش افزوده به ازای هر ریال هزینه انرژی بوده است که در سال ۷۵ به رقم ۴۱/۵ ریال افزایش یافته است. بررسی روند تغییرات بهره‌وری انرژی از ۷۴ به ۷۵ نشان دهنده آن است که در بخشهای صنعت، خدمات مالی، بیمه و مستغلات و خدمات عمومی، اجتماعی و خانگی بهره‌وری انرژی دارای کاهش و در بقیه بخشها مانند حمل و نقل، ارتباطات و انبار داری شدید و در تعداد دیگر جزیی است. بررسی بهره‌وری انرژی در سال ۷۵ در بخشهای مختلف حکایت از آن دارد که خدمات عمومی، اجتماعی و خانگی با ۱۳۰ ریال ارزش افزوده به ازای هر ریال هزینه در صدر و بخش صنعت با

۱۸ ریال ارزش افزوده به ازای هر ریال هزینه انرژی در انتهای جدول رده بندی بخشهای اقتصادی قرار گرفته‌اند. (جدول ۹) شایان ذکر است که نظر به این که هزینه مصرف انرژی برق در طرح آمارگیری سال ۷۲ با هزینه آب مصرفی تحت عنوان یک ستون پرسش شده بود از این رو امکان محاسبه دقیق بهره‌وری انرژی برای آن سال میسر نشد و بدین جهت در شمول بررسی تطبیقی قرار نگرفت.

۶- ویژگیهای کارکنان و مدیران شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون

الف- کارکنان
- ترکیب جنسی کارکنان
از تعداد کل کارکنان تعاونی‌های تحت پوشش وزارت تعاون ۸۶ درصد مرد و ۱۴ درصد زن می‌باشند. ترکیب جنسی کارکنان شرکتهای تعاونی در سال ۱۳۷۲ و ۱۳۷۵ در جدول شماره ۱۰ منعکس شده است.

جدول شماره ۱۰- ترکیب جنس کارکنان شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

سال	۱۳۷۲	۱۳۷۵
جنس		
مرد	۹۶/۳	۸۶/۰
زن	۳/۷	۱۴

بررسی جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهد که سهم زنان از ۲/۷ درصد نیروی شاغل بخش تعاون در سال ۱۳۷۲ به ۱۴/۰ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است که حاکی از ۲۷۸ درصد رشد می‌باشد.

- سطح سواد کودکان

در سال ۱۳۷۲ از کل کارکنان شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون ۱۲ درصد بی سواد بوده‌اند که این نسبت در سال ۱۳۷۵ نیز ثابت مانده و به طور کلی در زمینه کاهش نرخ بی سوادی کارکنان تحول چشمگیری به وجود نیامده است.

جدول شماره ۱۱ سطح تحصیلات کارکنان شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون را نشان می‌دهد.

طی سالهای ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۵ درصد سهم کارکنان دارای تحصیلات «کمتر از دیپلم» و «دیپلم و فوق دیپلم» سیر نزولی دارند و در عوض، سهم کارکنان دارای لیسانس و فوق لیسانس به شدت افزایش یافته است. به طوری که در سال ۱۳۷۵ سهم کارکنان لیسانسه نسبت به سال ۱۳۷۲ معادل ۱۸۲ درصد رشد داشته و سهم کارکنان فوق لیسانس و بالاتر نیز در سال ۷۵، ۳۰۰ درصد رشد نسبت به سال ۷۲ از خود نشان می‌دهد.

نکته حائز اهمیت این که نسبت افراد لیسانس و بالاتر به کل شاغلین از ۳/۱

جدول شماره ۱۱- سطح تحصیلات کارکنان شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

سطح تحصیلات سال	کمتر از دیپلم	دیپلم و فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس و بالاتر
۱۳۷۲	۵۷/۲	۲۸/۲	۴/۲	۰/۲
۱۳۷۵	۵۲۵/۲	۳۲/۱	۱۲/۵	۱/۰

جدول شماره ۱۲- سطح تحصیلات مدیران عامل تعاونی‌های تحت پوشش وزارت تعاون در سالهای مختلف

سطح تحصیلات سال	کمتر از دیپلم	دیپلم و فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس و بالاتر
۱۳۷۲	۲۲/۱	۲۵/۳	۱۰/۰	۰/۶
۱۳۷۵	۳۶/۱	۲۹/۳	۱۲/۷	۱/۹

جدول شماره ۱۳- توزیع شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون بر حسب طبقات سابقه کار مدیر عامل در مدیریت تعاونی

سال	جمع	فاقد سابقه	کمتر از ۵ سال	۵-۹ سال	۱۰-۱۴ سال	۱۵-۱۹ سال	۲۰ سال و بیشتر
۱۳۷۲	۱۰۰	۸/۸	۳۵/۹	۳۱/۵	۱۸/۷	۳/۶	۱/۵
۱۳۷۵	۱۰۰	۱۷/۵	۴۲/۳	۱۹/۶	۱۱/۵	۷/۱	۱/۰

در سال ۱۳۷۵ در شرکتهای تعاونی فعال و در دست تشکیل تحت پوشش وزارت تعاون بالغ بر ۹۷۸ میلیارد ریال سرمایه گذاری انجام شده که ۱/۶ درصد سرمایه گذاری اقتصاد ملی را تشکیل می‌دهد. این نسبت در سال ۱۳۷۲ معادل ۰/۵ درصد بوده است.

نمودن امور جاری شرکت، فعالیت نمایند. به منظور آگاهی از سابقه فعالیت مدیران در بخش تعاون، بررسی جداگانه‌ای در این زمینه به عمل آمد که نتیجه آن در جدول شماره ۱۳ آمده است.

مقایسه طبقات سابقه کار مدیران عامل در سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که تغییرات حاصله دارای نوساناتی است و جهت خاصی را نشان نمی‌دهد. بدین ترتیب که در سال ۱۳۷۵ طبقات «فاقد سابقه»، «کمتر از ۵ سال» و «۹ - ۱۵ سال» سابقه افزایش داشته و طبقات «۵ - ۹ سال»، «۱۳ - ۱۰» و «۲۰ سال و بیشتر» کاهش داشته‌اند. در یک بررسی کلی تر مشخص می‌گردد که در سال ۱۳۷۲ معادل ۳۴/۷ درصد مدیران کمتر از ۵ سال سابقه داشته و یا فاقد آن بوده‌اند. اما در سال ۱۳۷۵ این گروه بالغ بر ۶۰/۸ درصد میزان را تشکیل می‌دهند که حاکی از ورود نیروهای با سابقه کار کمتر در بخش تعاون در سمت مدیر عامل به تعاونی‌ها می‌باشد. اما با توجه به رشد نسبت مدیران عامل دارای لیسانس و فوق لیسانس در سال ۱۳۷۵ انتظار می‌رود بهبود کیفی سطح تحصیلات جبران کم تجربگی مدیران عامل را بنماید.

درصد در سال ۷۲ به ۱۱/۵ درصد در سال ۷۵ افزایش یافته است و بالغ بر ۱۸۰ درصد رشد نشان می‌دهد که حاکی از بهبود وضع کیفی کارکنان شرکتهای تعاونی می‌باشند.

ب- مدیران عامل

سطح سواد مدیران عامل

بررسی وضعیت تحصیلی مدیران عامل تعاونی‌ها در سال ۷۵ حاکی از آن است که ۳۶/۱ درصد آنها کمتر از دیپلم تحصیلات داشته‌اند و بالغ بر ۴۹/۳ درصد دارای دیپلم و فوق دیپلم، ۱۲/۷ درصد دارای لیسانس و ۱/۹ درصد دارای فوق لیسانس و بالاتر بوده‌اند.

مقایسه سطح تحصیلات مدیران عامل تعاونی‌ها در سالهای ۱۳۷۲، ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که نسبت مدیران دارای تحصیلات عالی در مقاطع لیسانس و فوق لیسانس در سال ۷۵ نسبت به سال ۷۲ افزایش داشته است. نسبت مدیران دارای لیسانس در سال ۷۵ معادل ۲۷ درصد رشد و نسبت مدیران دارای فوق لیسانس و بالاتر نیز در مقایسه با سال ۷۲ بالغ بر ۲۱۶ درصد رشد داشته است که به نوبه خود می‌تواند سهم به سزایی در بهبود نحوه اداره تعاونی‌ها

پی نوشت‌ها:

- ۱- در این گزارش هر جا که به «سهم اقتصاد بخش تعاون در اقتصاد ملی» اشاره شده است، منظور «سهم شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در اقتصاد ملی» بوده است.

2: International standard industrial classification of all economic activities.

3: System of national accounts.

۴- مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

داشته باشد.

سابقه فعالیت مدیران عامل بخش تعاون

مدیران با تجربه می‌توانند با بهره‌گیری از آگاهی‌ها و تجاربی که طی سالها فعالیت کسب نموده‌اند در راستای هر چه بهتر اداره